

## РОЛЬ ФЕРМЕРСТВА У ФУНКЦІОНУВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Шуткевич О.В.

Державна агроекологічна академія України, м. Житомир

*Розглядаються характерні риси фермерських господарств, а також основні переваги фермерського господарювання у виробництві сільськогосподарської продукції. Вказуються причини низького рівня розвитку фермерського сектора в Україні та приводиться закордонний досвід.*

Відомо, що основою будь-якого матеріального виробництва є виробництво продуктів харчування. Загально відомо також, що їжа - матеріальне джерело життя, і цілком зрозуміло, що за цією логічно об'єктивною неабстракцією всі життєві пріоритети повинні належати виробнику продуктів харчування, тому, хто живить джерело життя. Ступінь цивілізованості країни визначається соціально-економічним становищем селянина. Причому цей лінійний зв'язок не залежить від напрямку орієнтації, способу виробництва, соціалістичного чи капіталістичного. В цивілізованому суспільстві всі працюють на селянина, фермера, забезпечують потреби свого годувальника, а він взаємно задовольняє запити всіх споживачів продуктів, сировини та товарів сільськогосподарського виробництва.

Багата і складна природа самого аграрія. Сільське господарювання - це дар божий, а сільська праця і радісна і творча, якщо вона вільна. Слід також нагадати, що сільський господар має щоденну справу з найскладнішими в біологічному, фізичному, хімічному складі речами - землею та тваринами. А це об'єктивно вимагає, щоб на селі працювали дуже

талановиті та обдаровані люди. Проте склалося так, що в трудове поповнення села складають здебільш молоді люди, які не знайшли застосування своєї робочої сили в інших галузях виробництва.

У процесі реформування аграрного сектора України, здійснення земельної реформи подальшого розвитку набувають селянські (фермерські) господарства. Законодавчою базою для розвитку фермерства стали Закони України: “Про селянське (фермерське) господарство”, “Про пріоритетність соціального розвитку села і агропромислового комплексу в народному господарстві України”, “Про колективне сільськогосподарське підприємство”, “Про внесення змін і доповнень до Закону “Про селянське (фермерське) господарство””, Укази Президента України “Про невідкладні заходи щодо забезпечення громадян земельними ділянками”, “Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва”, “Про оренду землі”, “Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки”, декрет Кабінету Міністрів “Про приватизацію земельних ділянок” та інші.

Селянське (фермерське) господарство характеризується як форма підприємництва громадян України, які виявили бажання переважно особистою працею виробляти товарну продукцію, переробляти та реалізовувати її. Тобто, метою діяльності фермера як підприємця є економічна вигода, одержання прибутку чи особистого доходу та задоволення інших економічних та соціальних потреб на основі ініціативної самостійної діяльності. На відміну від інших галузей, підприємницька діяльність фермера безпосередньо пов’язана з володінням чи власністю на землю та її використанням як основного засобу виробництва продукції та джерела одержання доходів.

Характерними рисами фермерського господарства, що відрізняють його від інших організаційних структур, є:

- фермерське господарство – одна з форм підприємництва, що базується переважно на праці членів господарства, якими можуть бути подружжя, їх батьки, діти, що досягли 16 років, та інші родичі, зацікавлених у нарощуванні власності (однак особи, родичі тощо, які працюють за трудовою угодою, не вважаються його членами);
- воно базується на приватній власності на засоби виробництва, результати праці та у значній мірі на землі;
- відсутність чітко вираженого розподілу праці і поєднання в одній особі виконавця, менеджера (управлінця) та підприємця;
- повне самовідтворення у виробничому циклі, що забезпечується результатами господарської діяльності та одержаними доходами;
- поєднання натурального та товарного господарства.

Селянські (фермерські) господарства як одна з рівноправних форм господарювання на селі спрямовують свою діяльність на зміцнення продовольчої бази країни і, здійснюючи виробництво, переробку і збут сільськогосподарської продукції, повинні дбати про раціональне використання земельних угідь; збереження та підвищення родючості ґрунтів; розвиток підсобної діяльності з метою раціонального використання наявних природних і трудових ресурсів; участь працею та коштами в соціальному розвитку села; виховання дітей у традиціях працьовитості, дбайливого ставлення до землі, природи, високої моралі; забезпечення повної зайнятості та одержання прибутку фермерською сім’єю.

З точки зору конкретного фермерського господарства основна мета його діяльності – це економічна вигода, тобто одержання прибутку. Саме цим визначається можливість господарства задовольняти потреби його членів, здійснювати розширене відтворення, саме в цьому проявляються інтереси суспільства, яке зацікавлене в нарощуванні продовольчих ресурсів і поповненні бюджету як держави, так і власника-фермера. Тобто, у фермерському господарстві гармонійно і оперативно поєднуються споживання та нагромадження.

Вище перераховані переваги фермерського господарювання, а разом з цим і переваги приватної форми господарювання над колективною дещо затьмарюються станом, в якому сьогодні опинилось фермерство України. Зокрема, володіючи 5% сільськогосподарських угідь фермерські господарства сьогодні виробляють біля 2% валової продукції сільського господарства, що дає право деяким противникам розвитку фермерського господарювання на селі говорити про неефективність такого господарювання та його недоцільність. Однак, варто згадати, що, по-перше, фермерам виділили не “кращі землі”, по-друге, ні для кого не є

таємницею той факт, що більшість фермерів вимушені приховувати результати своєї діяльності в зв'язку з обтяжливими податками.

В історичному плані малі форми ведення господарства, і особливо типу сімейного (фермерського), офіційна теорія колишнього СРСР відкидала "як не нашу систему господарювання". Реабілітація ідей О.В. Чаянова дала можливість багатьом вченим-аграрникам і практикам всебічно ознайомитись з його працями про селянські господарства, написаними в пору розквіту його таланту. В своїх публікаціях він повністю відкидав постулат про дрібнобуржуазну природу таких господарств. Більше того, він ґрунтовано довів, що мета селянського господарства не зводиться тільки до накопичення прибутку і тому в масі своїй вони не ведуть до переродження в чисто капіталістичні підприємства. Ідея про відродження в нашій країні селянських господарств підкріплюється малознайомими словами В.І.Леніна про те, що селянський індивідуалізм соціалізму не шкідливий.

В системі заходів по сприянню створенню нового укладу в селянському господарстві в нашій державі важливе місце повинна знайти організація підготовки фермерів і керівників кооперативних господарств. Практика поглибленого розподілу праці в сільському господарстві, яка базувалась на постулаті праці чисто управлінського і виконуючого, повністю себе дискредитувала. Передбачалось, що складні знання повинні одержувати лише звільнені робітники управління. Тому робітникам масових професій для села в профтехучилищах давались лише вузькі знання з питань технології, управління і організації праці. Думається, що це був один із тих факторів формування відчуження сільських працівників від землі і втрати ними самостійності, який, власне кажучи, і робив їх селянами.

Співставлення нашого негативного досвіду з позитивним досвідом розвитку сільського господарства в західних державах свідчить про те, що на землі повинні працювати, творити і виробляти сільськогосподарську продукцію працівники з універсальною підготовкою, які вміють не тільки виконувати доручення, вказівки і команди професійних управлінців, але й самостійно приймати рішення по широкому колу питань, уособлюючи в собі функції виконавця і управління. Адже фермер західного типу, насамперед, самостійно господарюючий суб'єкт, який приймає і реалізує власні рішення з великого кола питань, а не тільки займається технологією і організацією виробничих процесів, збутом готової продукції, використанням прибутку, веденням фінансового господарства. Витрати на відповідне навчання фермерів на Заході, широка універсалізація не є марними. Навпаки, висока ступінь самоуправління фермерських господарств забезпечує ефективність і одночасно високу економічність, тому що все це знаходиться в одних руках і рішення приймаються оперативно, своєчасно, на основі повної інформації. Одночасно слід відзначити, що фермерам в західних країнах не завжди вдається виконувати всі виробничо-господарські функції своїми силами. Дуже часто вони користуються послугами або спеціальних служб в рамках кооперативів або самостійних агросервісних організацій. Не ігнорують вони і консультативну допомогу висококваліфікованих класних спеціалістів з питань технології і економіки ведення господарства, високо оплачуючи їх послуги. У випадках, коли фермери інтегровані договірними відношеннями в будь-якому агропромисловому формуванні, вони одержують від інтеграторів технологічні і інші розпорядження-рекомендації. Проте у всіх випадках, за фермером, і тільки за ним як самостійним товаровиробником і господарем, зберігається не тільки право, але й обов'язок приймати кінцеві рішення і нести за них сувору фінансово-економічну відповідальність.

Планомірне формування фермерсько-кооперативного укладу в нашій країні повинно супроводжуватись практично новою постановкою питання про навчання людей, які виявили бажання самостійно працювати на землі, складній науці господарювання. Нашим селянам-товаровиробникам бракує серйозного запасу знань по такому ж колу питань, як і фермерам на Заході.

Для наступного розвитку фермерства і всього приватного сектора в сільському господарстві необхідне дотримання наступних умов: свобода вибору напряму та виду діяльності; самостійність в організації виробництва, застосуванні методів та засобів господарювання, використанні ресурсів; свобода договірних відносин, вибору партнерів для спільної господарської діяльності; свобода об'єднання в кооперативи, колективи, об'єднання, асоціації тощо; свобода у придбанні необхідних матеріальних ресурсів, оренді землі та засобів виробництва; свобода розпорядження продуктами своєї праці та вибору каналів реалізації,

встановлення цін; свобода у використанні власних прибутків, грошових засобів та формування різних фондів. Особливої уваги для реалізації вказаних умов набуває економічна підтримка, надійний політичний, соціальний та юридичний захист фермерських господарств з боку держави.